

Förmedlingsforskning: hot eller nödvändighet?

Gundula Adolfsson

Linköping University Post Print

N.B.: When citing this work, cite the original article.

Original Publication:

Gundula Adolfsson. Förmedlingsforskning: hot eller nödvändighet?, *Kronos : historia i skola och samhälle*, 1988, Nr. 2, s. 63-66.

Utgivare: Institutionen för lärarutbildning, Avdelningen för historia, Linköpings universitet
Tidskriften kom ut med sista numret 1990.

Postprint available at: Linköping University Electronic Press

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-126218>

Gundula Adolfsson

Förmedlingsforskning - hot eller nödvändighet?

Olika vetenskaper har olika sätt och möjligheter att föra ut sina forskningsresultat. I några fall, exempelvis i filosofin eller i högre matematik kan möjligheterna vara obefintliga. Dessa ämnen kännetecknas av en forskning på hög abstraktionsnivå och frånvaron av källmaterial. Kunskaper av denna typ blir givetvis svåra att föra ut till en bredare allmänhet.

Bland de humanistiska vetenskaperna finns det sådana med ett konkret källmaterial, exempelvis litteraturvetenskap, konstvetenskap, etnologi, arkeologi eller historia. Källmaterialet i dessa ämnen är forskningens underlag, men också en slags allmängods; oavsett vad vetenskapsmannen tycker kan vi bilda oss en egen uppfattning om en Picassotavla, en Strindbergpjäs eller ett svärd från vikingatiden. Dessa vetenskaper - med sitt mycket konkreta källmaterial - bidrar till att konstituera historieuppfattningar och kulturella normer i samhället.

Att ställa ut sina källor

I några få vetenskaper - arkeologin, etnologin - har det blivit tradition att ställa ut källmaterialet. Mot bakgrund av källmaterialets speciella beskaffenhet får dessa kulturhistoriska utställningar en dubbel funktion: de är en offentlig redovisning av forskningens status och de förmedlar systematiskt en speciell syn på historien och förhistorien.

Det utställda källmaterialet hade en gång i tiden ett stort nyhetsvärde. Detta var före den massmediala revolutionen, när upptäcktsresande kom hem till Europa och Sverige med fynd som ingen hade sett förut. Att visa något direkt "sensationellt" kan museerna idag inte längre räkna med; i de flesta fall har TV och tidningar hunnit före med nyheten.

Utställningen som neutral föremålspresentation

Utställningarna har därför måst ändra karaktär. Idag producerar man basutställningar som skall ge en systematisk överblick över förhistorien. Det handlar alltså inte främst om att förmedla "historiska nyheter" utan om att befästa uppfattningar och attityder om vårt förflutna. Basutställningen påverkar konstant våra föreställningar om forntida samhällen, kulturer och

den forntida människan.

I utställningen skall besökaren få veta "hur det egentligen har varit". Man antyder ett objektivt, värderingsfritt historieberättande. Om detta skall fungera måste man hålla sig till objekten i en mycket snäv bemärkelse. I utställningen talar man om vad föremålet heter, vad det används till, hur gammalt det är, var det har hittats osv. Det presenteras en "föremålshistoria", sorterat efter sten, brons och järn, dvs. från isavsmältning till vikingatid. Visserligen har man under årens lopp ändrat mycket i utställningens form och framställning. Visserligen satsar man mera på iscensättning och gestaltning av objekten. Men den grundläggande historiesynen är densamma sedan 1800-talet. Det är en förenklad, för att inte säga vulgariserad, evolutionistisk utvecklingsbild, avläsbar i sekvensen sten-brons-järnålder. Förenklingen består i att utveckling reduceras till teknologi och enbart teknologi. Man talar om vackra vapen, men inte om krig. Om redskapsutveckling, men inte om miljöförstöring. Som om vår historiebild skulle ta skada av en mera nyancerad (realistisk) beskrivning.

Som förklaring framhåller arkeologerna gärna att de visserligen vet något om svärdet, men inget om kriget. Det finns ett outtalat motstånd mot att tolka materialet i en social kontext. Man hävdar att den sociala sfären är osynlig i det arkeologiska materialet. Visst. Men lika gärna som arkeologer idag konstruerar tak och väggar över resterna av ett hus, skulle de med utgångspunkt i vapnen kunna dra slutsatser om det organiserade våldet i samhället. Men rädslan är utomordentligt stor: hellre kringgår man saken. På Skaraborgs länsmuseum heter det i en beskrivning av stridsyxorna att dessa var effektiva redskap som "klöv skallarna på fiendens hästar". Man presenterar en bild av "hästarnas krig" där ryttaren är i säkerhet.

Tillsammans med vackra framställningar som i vissa fall påminner om kommersialismens varuestetik ger frånvaron av konflikter och motsatser ett förflutet i harmoni. Historien ter sig som en serie vackra bilder, upphängda att beskådas och bevaras, inte att analyseras. Någon djupare reflektion tål dessa "historiebilder" inte.

Den förvanskande historiebilden

Historiebilden är samhällets minne och moral. Ett samhälle som inte sysslar med sitt förflutna har heller inga visioner, ingen framtid. Det gäller både konst och vetenskap. Historiker och arkeologer är bakåtvända profeter. Det som sägs om det förflutna har sitt upphov i nuet och blir till en vision om framtiden. Vid slutet av 1800-talet målade "de sista romantikerna" upp ett idylliskt förflutet som resultat av en skräckvision om det industrialiserade

samhället. I motsats till detta är den rådande historiesynen idag teknikvänlig. Vårt (västerländska) samhälle anses ha "kommit längst". I logisk konsekvens med detta tolkas vårt förflutna som en serie förindustriella kulturer. Vad som sägs om förhistorien förblir därför inte isolerade påståenden; i själva verket innehåller dessa påståenden en kommentar till nutid och en antydning om att utvecklingen kommer att fortsätta i samma spår. I centrum för denna utveckling står den "evigt producerande människan". Mot bakgrund av alla vapen i utställningarna bör denna utveckling - i konsekvensens namn - leda till kulturens undergång. Men arkeologer är framtidsoptimister vad gäller teknologin. I utställningarna råder det aldrig något tvivel om teknikens välgörande effekter. Kulturer och samhällen definieras genom sin teknologi. Problemet är att denna historiebild med en utveckling reducerad till teknologi implicit ger upphov till en mängd inkonsekvenser, förvrängningar och förfälskningar. Detta är allvarligt, då denna historiebild systematiskt förmedlas till allmänheten, i synnerhet till skolorna (skolklasser utgör mellan 30 och 40 % av museets besökare).

Förmedlingsforskning behövs

Den av arkeologerna presenterade historieuppfattningen, hela förmedlingprocessen som sådan, kan därför inte bara lämnas därhän. Men förmedlingsforskning idag är inte erkänt som vetenskap; möjligtvis är den på väg att bli akademiskt rumsren. Projekt med denna inriktning utförs i regel vid sidan av den etablerade vetenskapen (arkeologin) och ger inga meriter vid tjänstetillsättningar. Förmedlingsforskning är idag den etablerade forskningens u-landsområde där forskaren måste kämpa för att bli erkänt.

Man skall trots allt inte bli förvånad. Nya idéer och gränsöverskridanden hotar alltid den traditionella vetenskapen och den traditionella forskarrollen. En analys av en arkeologisk utställning till exempel uppfattas med all rätt som kritik och ställer naturligtvis krav på producenterna. Utställningarna blir utsatta för offentlig, vetenskaplig kritik och intern debatt. På min egen institution (Institutionen för arkeologi i Göteborg) ägnades för några år sedan ett helt seminarium åt att tala oss (två) förmedlingsforskare till rätta. Förmedlingsforskning framställdes som dilettantism (tro inte, att du är någon).

Som förmedlingsforskare skall man därför inte räkna med applåder (hur nödvändig ens forskning än är) i alla fall inte i början och i alla fall inte av etablerade representanter för det egna ämnet. En kritik eller analys av förmedlingens form och innehåll är emellertid enda sättet att påverka och förändra. Det är därför en nödvändig, men många gånger också smärtsam

process som forskningen måste igenom. För etablerade arkeologer och utställningsproducenter kommer detta att innebära att deras forskningsresultat och utställningar i sin tur kommer att ställas ut endast med målet att bli kritiserade. Denna kritik har ett värde, ett existensberättigande i sig, liksom litteratur- eller konstkritik. Sålänge motståndarna till förmedlingsforskningen inte kan finna sig i detta måste förmedlingsforskaren i sin tur acceptera att leva några år av sitt liv som *persona non grata*.

